

Carel Peeters. *Dit heerlijk zwalken. Over dubbelzinnigheid. De Harmonie*

'We leven in dialectische tijden', schrijft Carel Peeters in zijn nieuwe essaybundel *Dit heerlijk zwalken*. Dialectiek bestaat bij de gratie van tegenstellingen, die via strijd worden 'opgeheven' in een hogere eenheid, een synthese, waarna de strijd een nieuwe fase ingaat. Volgens Hegel en Marx was deze drietrapsraket de motor van de Vooruitgang. Maar als we Peeters mogen geloven, is daarmee iets grondig mis gegaan. Dat tegenstellingen 'vruchtbaar' kunnen zijn, wordt nu nog maar door weinigen onderschreven. De dialectiek blijft tegenwoordig zonder synthese en in plaats daarvan lost de strijd op in dubbelzinnigheid: het 'derde gezicht', zoals Peeters het noemt, van de hedendaagse beschaving.

In zijn bundel, die als ondertitel 'Over dubbelzinnigheid' heeft meegekregen, brengt Peeters de trekken van dit 'derde gezicht' in kaart. Het doet zich voor als ambiguïteit, als globalisering, als individualisme, als een nieuwe elite van 'bourgeois bohémiens', als 'coole' zakenlieden, als 'hybriden'. Aan al deze verschijnselen zijn afzonderlijke essays gewijd en telkens blijkt de schijn minder mooi dan de werkelijkheid die erachter schuilgaat.

Ambiguïteit is een gemaskeerde vorm van 'hypocrisie' geworden, een 'niet meer kunnen kiezen tussen twee tegengestelden, maar ondertussen profiteren en gebruikmaken van allebei'. Globalisering is in feite een karikatuur van het oude kosmopolitisme: een 'kosmopolitisme zonder cultuur'. Individualisme is ontaard in 'privatisering', onder het motto: 'iedereen is zijn eigen bedrijf'. 'Bourgeois bohémiens' zijn lieden die een laf compromis hebben gesloten 'tussen hun ziel en de markt', zonder dat van zichzelf te willen weten. 'Cool' was ooit een vorm van onverstoorbaarheid, waarachter de hartstocht gloeide, maar bedekt nu een even passieloos als agressief egoïsme. De cultus van de 'hybride', de volledig met zijn technische middelen verweven mens, komt neer op een kritiekloze aanvaarding van het 'nuttige, instrumentele denken'.

Alleen al uit deze typering wordt duidelijk welke kracht dit 'derde gezicht' voortdrijft: de kracht van de commercie, van het 'Wild West-kapitalisme van de vrije markt', dat alles wat waardevol is aantast en verpest. Want het is niet zo dat Peeters ambiguïteit en dergelijke als zodanig afwijst. Integendeel, zonder ambiguïteit, zonder dubbelzinnigheid is ware cultuur ondenkbaar. Hoewel het woord 'synthese' bij hem een positieve klank heeft, is hij er niet op uit om (zoals Hegel en Marx) de tegenstellingen op te offeren aan zoiets als de absolute waarheid. Polemieken en conflicten blijven noodzakelijk voor beweging en vooruitgang.

De weeffout zit elders: in de democratisering oftewel vulgarisering van wat ooit voor schrijvers en kunstenaars 'heilzaam' was. De avantgarde is nu overal *mainstream* geworden. Sinds de massa, gemanipuleerd door de markt, zich van alle verworvenheden heeft meester gemaakt, is kwaliteit omgeslagen in louter kwantiteit.

De klacht kan moeilijk verrassend worden genoemd. Bij vrijwel alle moderne cultuurcritici valt zij te vernemen, maar helpen doet het kennelijk nooit. Vandaar de vele herhalingen. De cultuurkritiek is er een monotone genre door geworden, dat wantrouwig stemt. Komen alle klachten niet voort uit de angst van de critici door de

massacultuur buiten spel te worden gezet? Is hun pleidooi voor ware cultuur niet simpelweg een *oratio pro domo*, een in wezen even vulgaire verdediging van hun eigenbelang? Wanneer we Peeters tegenover het *commerciële* 'derde gezicht' een *cultureel* 'derde gezicht' zien stellen, dat in zijn ogen wèl deugt, dan lijkt dit wantrouwen ook jegens hem gerechtvaardigd.

Peeters verdedigt de 'hogere' cultuur, komt op voor de 'mooie kennis' van de literatuur tegen de oprukkende wetenschap, bepleit een waarachtig kosmopolitisme (dat nieuwsgierigheid voor de wereld combineert met trouw aan de eigen herkomst), houdt vast aan duidelijke morele onderscheidingen en zingt de lof van het conflict. Steeds gaat het om waarden die de klassieke intellectueel dierbaar zijn en die in een op hol geslagen kapitalistische democratie te grabbel worden gegooid. De verdediging klinkt nobel, maar de kritische keerzijde ervan heeft ook iets gemakkelijk: de hele wereld is blijkbaar gek geworden, alleen de criticus is als door een wonder aan de waanzin ontkomen.

Het aardige van de essays in *Dit heerlijk zwalken* is dat Peeters deze valkuil van de cultuurkritiek, ondanks zijn onmiskenbaar toegenomen pessimisme, weet te vermijden. Het virus van de dubbelzinnigheid blijkt namelijk ook hemzelf te hebben besmet. En dat maakt zijn positie een stuk minder gemakkelijk. In het laatste essay, een portret van de ideale intellectueel, is ook die intellectueel een dubbelzinnig wezen geworden, verdeeld tussen de 'Marco Polo' (de wereldreiziger en deelnemer) en de 'Robinson Crusoe' (de eilandbewoner en buitenstaander) in zichzelf.

De welvaartstaat, waarvan de intellectueel niet minder profiteert dan de massa, heeft een onvoorwaardelijk 'nee' onmogelijk gemaakt, stelt Peeters. Het is zaak een plaats *binnen* de huidige wereld te vinden, want een andere is er niet. Tussen de *hortus conclusus* in het eigen hoofd waar originele 'ideeën' kunnen groeien, en de tijdgeest die aan zulke ideeën geen boodschap meer heeft, is daarom een 'heerlijk zwalken' onvermijdelijk, zij het een zwalken dat niet, zoals het zwalken van het commerciële 'derde gezicht', eindigt in de 'goot van de beschaving'. Het moet wel op niveau gebeuren.

Om die reden sluit Peeters Michel Houellebecq, die zelf alles praktiseert wat hij in zijn roman *Elementaire deeltjes* veroordeelt, in zijn hart. Houellebecq is 'op een creatieve manier door de wereld beledigd'. Wat hem redt, dat is zijn talent, terwijl Peter Sloterdijk zijn talent, een talent voor 'gevaarlijk denken', juist dreigt te verliezen als zijn toekomstdromen over een genetische 'antropotechniek' ooit werkelijkheid mochten worden. Houellebecq houdt het conflict in leven, Sloterdijk zou het willen elimineren.

Maar, en dat is Peeters' uitgangspunt in de hele bundel, het conflict, de tegenstelling en de ongelijkheid laten zich niet elimineren, zolang de mens menselijk wil blijven. Zijn grote voorbeeld is Nietzsche, de 'aristocratische' filosoof, die met zijn 'ontwaarding van de waarden' het huidige 'derde gezicht' mede heeft voortgebracht, maar die zich ook zijn leven lang heeft verzet tegen de 'getemde mens' door voor zichzelf keer op keer nieuwe weerstanden op te werpen. Nietzsche *belichaamt* de dialectiek die Peeters onmisbaar acht. Van het leven heeft hij weer een 'tragedie' gemaakt, ook al is dat volgens Peeters 'niet iets om al te tragisch over te doen'.

Of Nietzsche dat laatste met hem eens zou zijn geweest, betwijfel ik ten

zeerste. De relativering komt geheel en al voor rekening van de essayist Carel Peeters en past bij zijn zwalken tussen twee uitersten waartussen hij niet eenduidig wenst te kiezen, terwijl hij tegelijkertijd de noodzaak van de keuze verdedigt. Door deze tegenstelling in zichzelf niet te onderdrukken, houdt hij zijn denken in beweging - tegen de stroom in en toch ook een beetje met de stroom mee.

(Vrij Nederland, 26-1-2002)